ลักษณะลาว : พลวัตและการดำรงอยู่ของศิลปกรรมไทย-ลาว ในภาคตะวันออกตอนบนของประเทศไทย

LAONESS: DYNAMISM AND EXISTENCE IN THE ARTS OF THAI-LAOS IN THE UPPER EASTERN REGION OF THAILAND

ภูวษา เรืองชีวิน
ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาเอก สาขาไทยศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษารูปแบบของศิลปกรรมไทย-ลาว ในชุมชนลาวภาคตะวันออกตอนบนเพื่อวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบ อิทธิพลในงานศิลปกรรม และลักษณะร่วมที่ปรากฏ 2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพลวัตในการปรับเปลี่ยนและการผสมผสานรูปแบบงานศิลปกรรมไทย-ลาว เพื่ออธิบายลักษณะและปรากฏการณ์ทางสังคม ผ่านรูปแบบของงานศิลปกรรมในชุมชนลาวภาคตะวันออกตอนบน 3) ศึกษาบทบาท และการดำรงอยู่ของงานศิลปกรรมไทย-ลาวที่เชื่อมโยงและมีผลต่อวิถีชีวิต แนวคิด และวัฒนธรรมของชุมชนลาวในภาคตะวันออกตอนบน โดยใช้วิธีการดำเนินงานวิจัยแบบเชิงคุณภาพ และการเขียนวิจัยเชิงพรรณนาด้วยการเก็บข้อมูล การสังเกต และวิเคราะห์

จากการวิจัยพบว่ารูปแบบของงานศิลปกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกตอนบนนี้มีส่วนสัมพันธ์ และเชื่อมโยงกับรูปแบบศิลปกรรมลาวอีสาน โดยมีลักษณะของวิถีชีวิตและความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย กำหนดโครงสร้าง และถ่ายทอดออกมาในลักษณะของศิลปกรรมพื้นบ้าน ซึ่งมีเอกลักษณ์ร่วมทางเชิงช่าง แต่ด้วยเงื่อนไขของพื้นที่และเวลา ส่งผลให้เกิดพลวัตการปรับเปลี่ยนรูปแบบ จากปัจจัยความสัมพันธ์ด้านเชื้อชาติต่อความสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและรัฐ อิทธิพลจากแนวคิด คติความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานทางสังคม สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีส่งผลผลักดันให้ลักษณะของงานศิลปกรรมชุมชนเกิดการขับเคลื่อน รูปแบบของงานศิลปกรรมจึงมีลักษณะของการผสมผสาน การรับแบบอย่างแนวคิด ฝีมือช่างที่มาจากกระบวนการดังกล่าวเพื่อการปรับรับทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งบริบทแวดล้อมและพัฒนาการด้านสังคมที่เปลี่ยนไป ทำให้ศิลปกรรมในชุมชนมีการเลียนแบบ กลืนกลาย ผลิตซ้ำและสร้างใหม่ ส่งผลให้รูปแบบของอัตลักษณ์ดั้งเดิมที่เคยปรากฏเริ่มเลือนหาย เกิดค่านิยมของศิลปกรรมส่วนกลางตามความนิยมร่วมสมัยเข้ามาแทนที่ ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของศิลปกรรมไทย-ลาวในชุมชนปัจจุบัน

คำสำคัญ: ศิลปกรรมไทย-ลาว, ศิลปะอีสาน, พลวัต, ชุมชนลาว, ภาคตะวันออกตอนบน

Abstract

The purpose of this research was threefold: firstly, to study the art of Thai – Laos in Lao community on the Upper East of Thailand. To the analysis of concepts and models, including influence in art and the common characteristics that appear. Secondly, to study the factors affecting the dynamics of change and combines the art of Thai – Laos. To describe characteristics and social phenomena through the form of art in the community on the eastern Laos.; and thirdly, studies the role and existence the art of art Thai - Laos , linked and affect in the way of life, concepts, and culture of the community in the eastern Upper Laos.. By using the qualitative research and writing descriptive research with data collection, observation and analysis.

The research results are as follows: Research indicates that Form of art in the Upper East region is associated and linked with the art form of Laos east. In with appearance of life is simple and determines the structure and expressed in the form of folk art which has the unique characteristics and skills with the conditions of space and time. Resulting dynamics model of factors associated with the knowledge of a racial, ethnic. The relationship between the community and the state including the influence of ideas, beliefs, values, and social norms. All these factors have resulted in a pattern of pushing the artistic community was driven and modified form of art with both forms of integration and the role model concept and skilled technicians from the various processes to adapt to the cultural context of the community and environment, and the development of social change. Make the arts in the community is an imitation and assimilation, reproduction and rebuilt the original identity, the form began to disappear. The occurrence core values of the Thai art replaces that affect the existence of Arts Thai - Laos in the current community.

keywords : The Arts of Thai-Laos/Isan Arts/Dynamism/Lao community/The upper eastern

บทนำ

ลาว เป็นกลุ่มชนหนึ่งซึ่งเข้ามาอยู่ในประเทศไทยมาตั้งแต่อดีต และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ที่ปรากฏหลักฐานการอพยพตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาต่อเนื่องมาจนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยการรวบรวมผู้คนจากหัวเมืองลาวต่าง ๆ ให้เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่กรุงเทพฯ โดยมีบางส่วนทางการได้ส่งให้ไปอยู่ตามเมืองต่างๆ ในเขตหัวเมืองชั้นใน (บังอร ปิยะพันธ์, หน้า 41) ซึ่งเมื่อชาวลาวเข้ามาตั้งถิ่นฐานก็ได้ถือครองพื้นที่ ปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นหมู่บ้านเล็กๆ กระจายอยู่ไม่ห่างกันนัก ก่อให้เกิดเป็นชุมชนลาวย่อยๆ ในหลากหลายพื้นที่ทั้งภาคกลางและภาคตะวันออกของไทย

กลุ่มชาวลาวภาคตะวันออกตอนบนถือชุมชนลาวที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งมีทั้งกลุ่มชาวลาวพวนและลาวเวียง ด้วยการอพยพตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2503, หน้า 219) และการขอเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2, จ.ศ. 1171-1173, 2518, หน้า 11)จนกระทั่งมีการย้ายถิ่นของชาวลาวครั้งสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จากเหตุการณ์การปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์ (ประชุมพงศาวดารเล่ม 42, 2512 , หน้า 69) ทำให้พลเมืองชาวลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ถูกกวาดต้อนมาอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงจากหลายท้องถิ่นด้วยกัน และถูกส่งกระจัดกระจายไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ตามที่มีหลักฐานปรากฏ ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากมีการปฏิรูปการปกครอง และรวมรวมหัวเมืองต่างๆ จัดตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาล โดยเฉพาะมณฑลปราจีนบุรี ซึ่งมีการรวมรวมหัวเมืองประจิม ในภาคตะวันออก ได้แก่ เมืองปราจีนบุรี เมืองนครนายก เมืองฉะเชิงเทรา เมืองชลบุรี เมืองพนมสารคามและเมืองสนามชัยเขต เข้าไว้ด้วยกัน จากเอกสารหลักฐานรายงานเกี่ยวกับราชการมณฑลปราจีนบุรีมีการระบุหลักฐานของชุมชนลาวในภาคตะวันออก พบว่ามีชาวลาวมากกว่าชาติอื่น และเป็นแหล่งชุมชนของชาวลาวที่อยู่กันอย่างหนาแน่นและเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดเป็นชุมชนชาวลาวที่แผ่กระจาย ขยายวงกว้างในภาคตะวันออกโดยเฉพาะในเมืองพนมสารคาม

กลุ่มชาวลาวอพยพเหล่านี้ ส่วนใหญ่ยังคงมีความผูกพัน และยึดติดกับถิ่นที่อยู่อาศัยดั้งเดิม มีการรวมกลุ่มอยู่กับกลุ่มพวกพ้องของตนอย่างแน่นแฟ้น โดยยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมความเชื่อที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ รวมทั้งมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น คือ ความเป็นผู้มีใจฝักใฝ่ในการทำบุญประกอบพิธีทางศาสนาอยู่เสมอ (ปิยะพร วามะสิงห์, 2538 หน้า 47) จึงสร้างสรรค์รูปแบบของงานศิลปกรรมในพุทธศาสนาตามรูปแบบท้องถิ่นของตนเองขึ้น เริ่มจากการสร้างวัดประจำหมู่บ้านควบคู่ไปกับชุมชน “วัด” จึงกลายเป็นศาสนาสถานที่มีความผูกพันกับวิถีชุมชน และใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจต่าง ๆ ตามความเชื่อดั้งเดิม ชีวิตของชาวลาวมีความสัมพันธ์กับวัดตั้งแต่เกิดจนตาย ผู้คนได้นำหลักธรรมมาใช้ในการปฏิบัติตนและนำมาผสมผสานกับวิถีการดำรงชีวิต มีประเพณี พิธีกรรม ที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างสืบเนื่อง จากการสร้างวัดควบคู่ไป

กับชุมชนนี้เอง จึงปรากฏเป็นรูปแบบของงานศิลปกรรมในพุทธศาสนาที่มีรูปแบบเฉพาะ ซึ่งมีนัยสำคัญของลักษณะลาวที่สามารถอธิบายให้เห็นถึงการสืบสานและอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรมในแต่ละช่วงสมัย รวมถึงคติ ค่านิยม รูปแบบในการสร้างสรรค์ที่ยังคงมีเอกลักษณ์ของลักษณะลาวได้เป็นอย่างดี

จากการสำรวจเบื้องต้นบริเวณแหล่งที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวในภาคตะวันออกตอนบน พบว่าชุมชนหลายแห่งมีรูปแบบของงานศิลปกรรมในพุทธศาสนา และดำรงลักษณะความเป็นลาว ทั้งในโครงสร้างของงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมฝาผนัง เนื่องจากพบว่า รูปแบบของงานศิลปกรรมมีลักษณะการผสมผสานอิทธิพลทางเชิงช่างจากบริบทแวดล้อมที่ปรากฏในชุมชน โดยมีทั้งรูปแบบลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตความเป็นลาวดั้งเดิม ทั้งรายละเอียดของโครงสร้างหลักและองค์ประกอบย่อยในงานศิลปกรรมโดยการผสมผสานนี้ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมไทย-ลาวที่ปรากฏอยู่นอกพื้นที่ลุ่มน้ำโขง ซึ่งมีปัจจัยสำคัญคือ อิทธิพลและพัฒนาการในงานศิลปกรรมจากเมืองหลวง และแนวคิดการรับแบบอย่างศิลปกรรมจากบริบทรอบนอก เช่น ศิลปะรัตนโกสินทร์ ศิลปะมอญ ศิลปะญวน เป็นต้น รวมไปถึงเส้นทางการติดต่อสื่อสารด้านการคมนาคมและค่านิยมของชุมชนที่เปลี่ยนไป ทำให้ลักษณะของศิลปกรรมมีความเปลี่ยนแปลงสะท้อนถึงอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตน และความสำนึกในชาติพันธุ์ที่ถูกลดบทบาทและความสำคัญลง รูปแบบของศิลปกรรมดั้งเดิมและวิถีวัฒนธรรมแบบเก่า ได้เริ่มเลือนหายไปกับสังคมและความร่วมสมัย อีกทั้งขาดการสืบสานของงานช่างและความเข้าใจในงานศิลปกรรมพื้นบ้าน ปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้ ส่งผลต่อการเกิดพลวัตของงานศิลปกรรมที่ปรากฏในพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้เป็นการตั้งสมมุติฐานเบื้องต้นจากคำถามงานวิจัยเพื่อนำมาประกอบใช้เป็นโครงร่างในการศึกษางานวิจัย ดังนี้

1. ชุมชนลาวในอดีตมีความผูกพันกับศาสนาอย่างแนบแน่น โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชน การสร้างวัด เป็นนัยะที่บอกถึงมิติการเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ถ่ายทอดผ่านงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนา ด้วยลักษณะลาว อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แฝงไว้ในฝีมือช่าง ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรมฝาผนัง

2. การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจสังคมการเมืองการปกครอง เทคโนโลยี มีผลโดยตรงต่อพลวัตและการดำรงอยู่ของศิลปกรรมไทย-ลาว ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นงานศิลปกรรมกลืนกลาย ตามปัจจัยใหม่ร่วมสมัยในสังคมปัจจุบัน

3. สถานภาพปัจจุบันของศิลปกรรมไทย-ลาว ในภาคตะวันออกตอนบน ถูกออกแบบเพื่อ

ตอบสนองต่อภาพลักษณ์ ความวิจิตรตามแบบสมัยนิยมและมีหน้าที่บทบาทต่อการใช้งานที่เปลี่ยนไปจากเดิม

4. อิทธิพลทางความคิดของผู้นำในชุมชน รวมทั้งองค์กรจากภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ ซึ่งส่งผลต่อการดำรงอยู่ บทบาทและการศึกษาฟื้นฟูของรูปแบบงานศิลปกรรมในพุทธศาสนาของชุมชนไทยลาวในปัจจุบันและอนาคต

ขอบเขตการวิจัย

ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดพื้นที่การวิจัยในบริเวณชุมชนลาวที่อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกตอนบนของประเทศไทย ใน 5 อำเภอ 4 จังหวัดได้แก่ อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา, อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี, อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี, อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก และ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยทำการเลือกศึกษารูปแบบที่น่าสนใจของศิลปกรรมในพุทธศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวที่ปรากฏสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งสร้างขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 3 จนถึงปัจจุบัน (ในราวพุทธศตวรรษที่ 23 – 25) ภายในวัดที่สำคัญของชุมชนรวม 22 วัด และมุ่งเน้นการศึกษารวบรวมรูปแบบลักษณะและการแสดงออกในงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวที่อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกตอนบนของประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์แนวคิด อธิบายรูปแบบ ลักษณะในงานศิลปกรรม และเปรียบเทียบหาเอกลักษณ์ร่วมที่ปรากฏ รวมถึงการศึกษาพลวัต ปัจจัยในการปรับเปลี่ยน และอิทธิพลที่มีผลต่อการผสมผสาน บทบาท การดำรงอยู่ของรูปแบบงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนลาวในภาคตะวันออกตอนบนในปัจจุบัน

ลักษณะของงานศิลปกรรมลาวที่ปรากฏในชุมชนลาวในภาคตะวันออกตอนบน

จากการสำรวจและศึกษารูปแบบของงานศิลปกรรมในพื้นที่ของชุมชนลาวโดยเลือกศึกษาจากศิลปกรรมจากได้แก่วัดสำคัญในชุมชนลาวภาคตะวันออกตอนบนจำนวน 22 วัด ได้แก่

จังหวัดปราจีนบุรี อำเภอศรีมโหสถและอำเภอศรีมหาโพธิ ได้แก่วัดแสงสว่าง วัดสระข่อย วัดแก้วสถาวร

จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอพนมสารคาม ได้แก่ วัดโพธิรังษี วัดมหาเจดีย์ วัดเตาเหล็ก วัดนาเหล่าบก วัดโคกหัวข้าว วัดชลวารีวัดเมืองแมด วัดเชียงใต้ วัดบ้านแล้ง วัดหนองเค็ด

จังหวัดนครนายก อำเภอเมือง และอำเภอปากพลี ได้แก่ วัดดง วัดใหญ่ทักขิณาราม วัดอุดมธานี วัดโพธิ์ไทร วัดกุดตะเคียน

จังหวัดชลบุรี อำเภอพนัสนิคม ได้แก่ วัดใต้ต้นลาน วัดหัวถนน พระวิหาร พระพุทธรูปมิ่งเมือง

โดยจากการวิจัยพบว่า งานศิลปกรรมไทย-ลาวในภาคตะวันออกตอนบนในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้น มีการรับแบบอย่างของงานศิลปกรรมมาจากรูปแบบดั้งเดิมของศิลปกรรมลาว-ล้านช้าง และศิลปกรรมลาวอีสาน โดยส่วนใหญ่นั้นยังคงยึดอัตลักษณ์ความโดดเด่นในลักษณะลาวในงานศิลปกรรมพื้นบ้านเป็นองค์ประกอบหลัก ด้วยรูปแบบที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน แนวคิดเป็นไปตามค่านิยมเชิงอุดมคติในด้านพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นความเหมาะสมของพื้นที่และประโยชน์ใช้สอย (ติ๊ก แสนบุญ, หน้า ๒๕๕๕, หน้า ๖๓) ซึ่งในช่วงแรกมีพัฒนาการรับแบบอย่างและถ่ายทอดรูปแบบซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ในองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของงานศิลปกรรมดั้งเดิมที่ปรากฏได้ดังนี้

ด้านสถาปัตยกรรม

สิม มีหลักฐานจากโครงสร้างสิมที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับสิมพื้นบ้านอีสาน ในลักษณะของสิมโปร่ง สิมก่อผนัง และสิมไม้ มีขนาดเล็ก หลังคาทรงจั่ว มักมีชายต่อออกมาเป็นหลังคาคลุม และมีเสาพาไลรองรับหลังคา ในสิมแบบดั้งเดิม มักพบภาพงานจิตรกรรมฝาผนังเขียนทั้งภายในและภายนอกสิม ตัวอย่างของสิมแบบดั้งเดิม ได้แก่ สิมก่อผนังขนาดเล็ก ที่มีส่วนประกอบของสิงห์ราวบันได เช่นที่อุโบสถเก่าวัดเตาเหล็ก สิมวัดเมืองกาย และรูปแบบของสิมโถงก่อนการบูรณะที่วัดดง นครนายก สิมไม้ที่วัดแก้วสถาวร ปราจีนบุรี รวมทั้งสิมวัดสระข่อย ปราจีนบุรี ที่ยังคงนำรูปแบบของสิมโถงดั้งเดิมมาใช้ในโครงสร้างหลัก

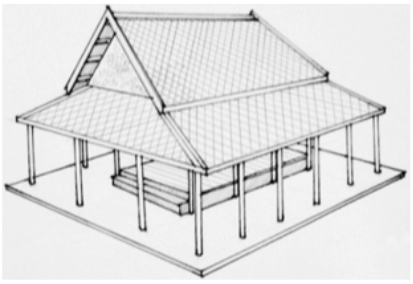

ภาพที่ 1 ลายเส้นสันนิษฐานรูปแบบสิมโปร่งแบบดั้งเดิม ในชุมชนลาว

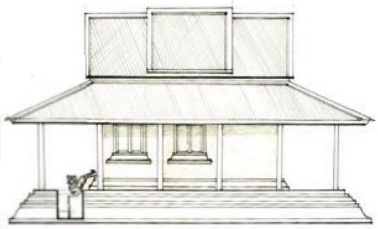

ภาพที่ 2 ภาพลายเส้น สิมเก่าวัดเตาเหล็ก พนมสารคาม

ภาพที่ 3 สิมเก่าวัดเตาเหล็ก พนมสารคาม

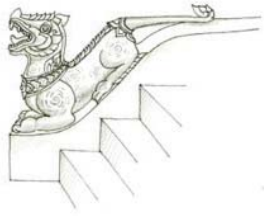

ภาพที่ 4 ลักษณะสิงห์ประดับหัวบันได วัดเตาเหล็ก

ภาพที่ 5 สิมโถงเก่า วัดสระข่อย

เจดีย์ มีการรับแบบอย่างดั้งเดิมของเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมที่เป็นอัตลักษณ์ในศิลปกรรมลาว เช่น เจดีย์วัดเตาเหล็ก และรูปแบบเจดีย์ที่มีการผสมผสานฝีมือช่างท้องถิ่นและรูปแบบของการรับอิทธิพลเชิงช่างจากชุมชนรอบข้าง ส่งผลเกิดลักษณะทางสถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่ ด้วยการตัดทอนองค์ประกอบเดิมและเพิ่มรสนิยมทางศิลปกรรมของช่างในช่วงสมัยนั้น ๆ จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของงานศิลปกรรมที่ปรากฏ เช่น การประดับเจดีย์ด้วยเครื่องกระเบื้องเคลือบ ที่วัดแสงสว่าง และเจดีย์ย่อมุมแบบไม่มีบัลลังก์ ที่วัดมหาเจดีย์ เป็นต้น

ภาพที่ 6 เจดีย์วัดเตาเหล็ก พนมสารคาม

ภาพที่ 7 เจดีย์วัดแสงสว่าง ปราจีนบุรี

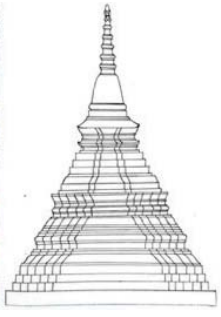

ภาพที่ 8 เจดีย์วัดมหาเจดีย์ พนมสารคาม

ด้านประติมากรรม โดยเฉพาะประติมากรรมพระพุทธรูปมีความเป็นพื้นบ้านค่อนข้างสูง ปรากฏทั้งรูปแบบของพระพุทธรูปสำริด พระพุทธรูปปูนปั้น และพระพุทธรูปไม้ พระพุทธรูปสำริดส่วนมากเป็นพระพุทธรูปที่ถูกเคลื่อนย้ายมาในช่วงของการอพยพ จึงเป็นพระพุทธรูปที่ยังมีลักษณะของศิลปะลาวดั้งเดิมปรากฏ เห็นได้จากลักษณะเด่นของพระพุทธรูปลาวที่มีลักษณะการตวัดขึ้นที่มุมพระโอษฐ์ ที่เรียกกันว่า ยิ้มแบบล้านช้าง เป็นต้น (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2555, หน้า 193)

นอกจากนี้พระพุทธรูปในชุมชนส่วนใหญ่ปรากฏเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นที่ยังคงเป็นลักษณะของงานช่างพื้นถิ่นมีลักษณะเด่นของงานช่างพุทธลักษณะของแต่ละองค์ไม่เหมือนกัน ด้วยความเป็นเฉพาะตัวของช่างแต่ละชุมชน ด้วยลักษณะการสร้างพระพุทธรูป ที่ไม่ได้สัดส่วนและมีความเป็นพื้นบ้าน เช่น พระพักตร์ยาว พระรัศมีใหญ่ พระกรรณใหญ่ พระวรกายไม่ได้ขนาด พระโอษฐ์หนา พระหัตถ์ใหญ่ พระเนตรเปิด เป็นต้น เป็นลักษณะลาวที่พบได้ทั่วไปในวัดของชุมชน นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปไม้แกะสลัก ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่นิยมในอดีต ซึ่งผู้คนมักนำติดตัวเข้ามาในคราวอพยพ พบที่ชุมชนพนัสนิคม โดยเฉพาะพระพุทธรูปสำคัญในลักษณะของพระพุทธรูปแบบพื้นเมือง มีการผสมผสานของรูปแบบงานช่างเมืองหลวงกับงานช่างแบบท้องถิ่นปรากฏอยู่ เช่น หลวงพ่อติ้ว วัดหัวถนน และ พระพุทธมิ่งเมือง มีการแกะสลักเป็นพระพุทธรูปไม้ซึ่งต่อมาความนิยมเริ่มลดลง อาจเป็นเพราะส่วนหนึ่งมาจากการขาดช่างฝีมือผู้มีความชำนาญในการแกะสลัก และรูปแบบของคติค่านิยมที่เปลี่ยนไป จึงทำให้รูปแบบพระพุทธรูปไม้ค่อย ๆ หายไปจากชุมชน

ภาพที่ 9 พระพุทธรูปสำริด วัดเตาเหล็ก พนมสารคาม
ภาพที่ 10 พระพุทธรูปปูนปั้น วัดเมืองแมด พนมสารคาม
ภาพที่ 11 พระพุทธรูปปูนปั้น วัดเชียงใต้ พนมสารคาม
ภาพที่ 12 พระพุทธรูปปูนปั้น วัดเมืองกาย พนมสารคาม

ภาพที่ 13 หลวงพ่อติ้ว พระพุทธรูปไม้ วัดหัวถนน พนัสนิคม

ด้านงานจิตรกรรม ภาพจิตรกรรมที่เขียนขึ้นในช่วงแรกของการอพยพพบได้ค่อนข้างน้อย โดยจากการสำรวจพบว่า มีลักษณะเด่นของงานจิตรกรรมแบบดั้งเดิมปรากฏ ในพื้นที่ของงานจิตรกรรมทั้งด้านนอกและด้านในของสิมเก่า ที่วัดเตาเหล็ก พนมสารคาม ซึ่งมีสัดส่วนของภาพขนาดใหญ่ รูปแบบงานเขียนยังเป็นลักษณะพื้นบ้าน ไม่มีมิติของภาพ น้ำหนักของเส้นมีความเป็นอิสระ และมีการใช้สีไม่มากนัก เนื้อหาเป็นเรื่องราวที่ให้คติธรรมทางพุทธศาสนา และถ่ายทอดเรื่องราวของความเป็นไปของชุมชน

ภาพที่ 13 จิตรกรรมด้านในวัดเตาเหล็ก

ภาพที่ 14 จิตรกรรมด้านนอก วัดเตาเหล็ก

ปัจจัยที่ส่งผลต่อพลวัตในงานศิลปกรรม

จากรูปแบบของงานศิลปกรรมในช่วงแรกดังที่กล่าวแล้วนั้น ต่อมาเมื่อสังคมชุมชนมีการขยายตัว มีความเปลี่ยนแปลงในด้านแนวคิดและวิถีชีวิต ทั้งในด้านความสัมพันธ์เฉพาะของชุมชนเอง และความสัมพันธ์กับบริบทภายนอก รวมทั้งอิทธิพลด้านการค้า และการปรับเปลี่ยนอำนาจรัฐด้านการปกครอง สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่สำคัญ ส่งผลให้ศิลปกรรมไทย-ลาวในช่วงต่อมาเกิดพลวัตมีการปรับเปลี่ยนและการผสมผสาน ส่งผลต่อการขับเคลื่อนของรูปแบบของศิลปกรรม ทั้งในด้านเชิงช่าง และแนวคิด ทั้งในงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม

กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและชุมชนที่ส่งผลต่อรูปแบบงานศิลปกรรมดังกล่าว สามารถสรุปเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อพลวัตในงานศิลปกรรมได้เป็น 2 ประเด็น ได้แก่

1. **ปัจจัยทางด้านแนวคิด** แนวคิดในการสร้างสรรค์รูปแบบของงานศิลปกรรมไทย-ลาว ที่ปรากฏในภาคตะวันออกตอนบนนั้นส่วนใหญ่มาจากความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และถูกนำมาถ่ายทอดในเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานศิลปกรรม แนวคิดเหล่านี้มักถูกส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น มีทั้งแนวคิดที่ยังคงดำรงอยู่ในชุมชน และแนวคิดที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามพื้นที่และเวลา ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในงานศิลปกรรมโดยแนวคิดที่ส่งผลต่อพลวัตในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม สามารถสรุปเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ แนวคิดจากคติความเชื่อแบบดั้งเดิม แนวคิดจากค่านิยมของชุมชน และแนวคิดทางบรรทัดฐานทางสังคม

1.1 คติความเชื่อ เป็นแนวคิดดั้งเดิมของชุมชนที่มีการถ่ายทอดกันสืบต่อมา และเป็นแนวคิดที่มาจากคติความเชื่อจากคัมภีร์ในพุทธศาสนา จากเรื่องเล่า ตำนาน ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม โดยความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีการผนวกเข้ากับวิธีการถ่ายทอดทางเชิงช่าง ส่งผลให้เกิดรูปแบบสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม เพื่อใช้สื่อความหมายที่เกี่ยวข้องในทางพุทธศาสนา และส่วนหนึ่งได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นลาวในงานศิลปกรรมไปโดยปริยาย

คติความเชื่อ ซึ่งปรากฏชัดในงานศิลปกรรมไทย-ลาว และยังส่งผลต่อชุมชนที่ปรากฏในลักษณะเด่นของงานศิลปกรรม อาทิ คติความเชื่อในเรื่องของศูนย์กลางจักวาล ที่ถ่ายทอดออกมาในลักษณะของช่อฟ้ากลางสันหลังคา เช่นที่วัดใหญ่ทักขิณาราม นครนายก หรือแม้แต่คติความเชื่อเรื่องสัตว์ในตำนาน หรือเทพเจ้า กับบทบาทที่สำคัญซึ่งเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา และพระพุทธเจ้า เช่น นาค ครุฑ สิงห์ ช้าง เป็นต้น โดยถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ขององค์ประกอบสำคัญในโครงสร้างและรายละเอียดบางส่วนของงานด้านสถาปัตยกรรม เช่น หน้าบัน ซุ้มประตู ซุ้มหน้าต่าง คันทวย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีลักษณะแนวคิดความเชื่อในเรื่องลักษณะของมหาบุริสลักษณะ 32 ประการ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของพระมหาบุรุษ คือองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งส่งผลให้รูปแบบของงานประติกรรมพระพุทธรูป จึงมีลักษณะที่แตกต่างเฉพาะตัว ด้วยการแสดงออกทางฝีมือช่างพื้นถิ่น ตามความเชื่อ ความเข้าใจของช่างที่ถ่ายทอดลักษณะดังกล่าว ซึ่งกลายเป็นลักษณะเฉพาะในงานประติมากรรมพื้นบ้าน

ภาพที่ 15 พระอุโบสถ วัดใหญ่ทักขิณาราม

ภาพที่ 16 คันทวยสลักเป็นรูปพญานาค

1.2 ค่านิยม มีบทบาททางด้านความคิดของชุมชน เนื่องจากความเคลื่อนไหวของสังคมที่ไม่หยุดนิ่ง ทำให้ผู้คนมีความสนใจต่อสิ่งต่าง ๆ โดยรอบ รวมถึงรูปแบบทางศิลปกรรมก็เช่นเดียวกัน มีการเคลื่อนไหว โดยตั้งอยู่บนความต้องการหรือความพอใจ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปตามรสนิยมของช่างและชุมชน เนื่องด้วยชุมชนเริ่มยอมรับค่านิยมจากภายนอก รวมทั้งช่างเอง ก็มีค่านิยมต่อการศึกษาแสงหาความรู้ใหม่ๆ แนวคิดในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม จึงเริ่มมีการปรับเปลี่ยน จากการหยิบยืม เพิ่มเติม ลดทอน ตลอดจนการสอดแทรก รูปแบบทางเชิงช่างบางส่วนกลายเป็นค่านิยมใหม่ ในลักษณะของแนวคิดเชิงสร้างสรรค์โดยเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสังคม ความเห็นดีเห็นงามในชุมชน การเปิดมุมมองต่อกระแสค่านิยมใหม่เข้ามามีบทบาทมากขึ้นส่งผลต่อการยอมรับรูปแบบงานศิลปกรรมมีการผสมผสานที่แตกต่างไปจากลักษณะดั้งเดิม นอกจากนี้ ลักษณะของค่านิยมที่เกิดจากอำนาจการปกครอง และมีอิทธิพลเหนือกว่าทั้งความพอใจหรือวัฒนธรรมชุมชน ก็เป็นส่วนทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านแนวคิดและการสร้างสรรค์ของช่างและส่งผลต่อการศิลปกรรมที่ปรากฏด้วยเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 17 ซุ้มประตูแบบโค้งมีรูปปั้นทหารยืนเฝ้าแบบตะวันตก

1.3 บรรทัดฐานทางสังคม หรือระเบียบที่ถูกกำหนดขึ้นโดยชุมชน ส่งผลต่อการจัดการที่เชื่อมโยงกับแนวคิดในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม เนื่องจากสังคมมีการขับเคลื่อน ชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยนสภาพตามวิถีและปัจจัยของพื้นที่และเวลา ทำให้บรรทัดฐานทางสังคมเดิมเคลื่อนตาม จึงส่งผลถึงบทบาท แนวคิดและการแสดงออกในการจัดการศิลปกรรมของชุมชนภายในวัด เช่น การใช้พื้นที่ การจัดวางผังของอาคารศาสนาสถาน ข้อตกลงในรูปแบบวิถีชาวบ้าน และจารีตวัฒนธรรมเดิม ซึ่งส่งผลกระทบกับลักษณะและโครงสร้างทางศิลปกรรมในวัด เกิดความยืดหยุ่นและแนวทางการปรับเปลี่ยนตามกระแสระเบียบใหม่ทางสังคม เช่น การปรับเปลี่ยนเส้นทางเข้าออกของวัดมีผลต่อผังการจัดวางตำแหน่งของอาคารศาสนสถานที่สำคัญ หรือ การปรับเปลี่ยนจารีตใน

การจัดเก็บอัฐิบรรพบุรุษไว้ในพระเจดีย์ เกิดการปรากฏพื้นที่ทางศิลปกรรมใหม่ที่เรียกว่า ลานสุสาน โดยใช้พื้นที่ซึ่งด้านหลังพระอุโบสถเป็นที่จัดเก็บเจดีย์อัฐิ เป็นต้น

2. ปัจจัยในด้านวิถีชีวิต นอกจากแนวคิดของชุมชนที่ก่อให้เกิดพลวัตในงานศิลปกรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าศิลปกรรมมีความเคลื่อนไหวทั้งการเปลี่ยน ปรับ รับ เลียนแบบ คัดลอก ถ่ายทอด รูปแบบ โดยส่วนหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงมาจากวิถีชีวิตภายในของชุมชนเอง รวมถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับบริบทภายนอก โดยผู้วิจัยได้สรุปประเด็นของปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนได้ดังนี้

2.1 อิทธิพลความเปลี่ยนแปลงภายใน จากสำนึกความเป็นชาติพันธุ์ลาวที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์และความเปลี่ยนแปลงงานศิลปกรรม เนื่องจากแต่เดิม ชุมชนลาวที่มาตั้งถิ่นฐานนั้น เป็นชุมชนที่มาจากการอพยพ เป็นชนกลุ่มน้อยที่มีวัฒนธรรมเฉพาะตัว และผู้คนมักจะรวมตัวอยู่กันภายในพวกพ้องของตนเอง นิยมแต่งงานกันในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ความสำนึกในชาติพันธุ์ยังคงมีอยู่อย่างครบถ้วน มีการรักษารูปแบบขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ไว้ได้อย่างเข้มแข็ง แต่ต่อมาเมื่อรูปแบบของวิถีชีวิตเริ่มมีการติดต่อกับชุมชนอื่น จึงมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นโดยเฉพาะการแต่งงานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาผสมผสานกับสมาชิกในกลุ่มมากขึ้น ส่งผลต่อความสำนึกในการดำรงอยู่ของชาติพันธุ์ที่เคยถูกหลอมรวมให้มีความเข้มแข็ง รูปแบบ พฤติกรรม แนวทางการแสดงออกที่เคยยึดมั่น ก็เริ่มคลายตัว ซึ่งบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนและเชื้อชาตินี้ ส่งผลต่อการปรับรับของรูปแบบที่มีความเหมือนใกล้เคียงและแตกต่าง ทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม แนวคิด รวมทั้งรูปแบบของงานศิลปกรรมต่าง ๆ ถูกสอดแทรกเข้ามาพร้อมกับการยอมรับมากขึ้น มีการผสมผสานกลายเป็นลักษณะใหม่ ด้วยอิทธิพลทของศิลปะรูปแบบต่าง ๆ เมื่อความสำนึกในการดำรงความเป็นชาติพันธุ์เริ่มลดลง การปรากฏของสัญลักษณ์ความเป็นตัวตน ก็เริ่มลดน้อยถอยลงด้วย

นอกจากนี้ บุคคลที่เป็นผู้นำชุมชน พระหรือผู้นำทางศาสนา รวมถึงช่างฝีมือมีบทบาทสำคัญต่อพลวัตที่ปรับเปลี่ยน จากการผสมผสานด้านกายภาพของผู้คน ส่งผลต่อการเกิดวัฒนธรรมลูกผสม และความเข้มแข็งในสำนึกในความเป็นชาติพันธ์ลาวลดลง ในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม บุคคลเหล่านี้ก็ยังมีบทบาทในแนวทางการสร้างสรรค์ ด้วยการเลือกยอมรับหรือปฏิเสธอัตลักษณ์บางอย่างที่แสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์ของตนให้ดำรงอยู่ในงานศิลปกรรมและก็มีอิทธิพลที่จะรับแบบอย่างลักษณะเด่นของอิทธิพลศิลปะจากวัฒนธรรมของตนเข้ามาผสมสาน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการเลือกแบบอย่างที่มาจากคติความเชื่อ ค่านิยม ความงาม หรือแบบแผนในงานศิลปกรรมก็ตาม ล้วนก่อให้เกิดความเปลี่ยนไปในรูปแบบของงานศิลปกรรมที่มีการประยุกต์ ในเวลาต่อมา

ภาพที่ 18 สิมเก่าวัดนาเหล่าบก

ภาพที่ 19 สิมวัดโคกหัวข้าว

2.2 อิทธิพลความเปลี่ยนแปลงภายนอก จากการขยายตัวและความสัมพันธ์ของชุมชนกับชุมชน และชุมชนกับรัฐ จากความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติของชุมชนที่ส่งผลต่อจิตสำนึกความเป็นชาติพันธุ์ซึ่งเป็นปัจจัยภายในเองแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนยังทำให้เกิดการขยายตัวในส่วนต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต ทั้งด้านการติดต่อค้าขาย การสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนทางประเพณีและวัฒนธรรม ระหว่างชุมชนเอง รวมถึงรูปแบบในงานศิลปกรรมที่ปรากฏในพุทธศาสนาด้วยเช่นเดียวกัน การผสมผสานนี้ส่วนใหญ่มีเงื่อนไขของพื้นที่และเวลาเป็นตัวกำหนด แนวคิดและรูปแบบทางเชิงช่าง จากลักษณะเดิมที่เคยยึดปฏิบัติ มีการคลี่คลาย ตัดทอน และเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่เข้ามาผสมผสาน เมื่อมีเงื่อนไขของระยะเวลาต่อเนื่องนานเข้า ก็ทำให้บางลักษณะของสัญลักษณ์ที่เคยดำรงไว้เริ่มถูกกลืนกลาย จากการรับอิทธิพลที่เกิดจากปัจจัยภายนอก ซึ่งเป็นตัวแปรหลักสำคัญของการปรับเปลี่ยน โดยอิทธิพลภายนอกนั้นส่งผ่านเข้ามายังชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งอาจอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางสังคม เช่น ความสอดคล้องของรูปแบบลักษณะของศิลปวัฒนธรรมที่ไปในทิศทางเดียวกัน รวมไปถึง ความนิยมร่วมสมัยอันเนื่องมาจากความแปลกใหม่ หรือเพราะคิดเห็นในการลอกเลียนแบบ จึงเลือกนำรูปแบบนั้นเข้ามามีส่วนร่วมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในชุมชนของตนเอง และส่งผลเป็นรูปแบบที่ถูกยอมรับจากสังคมภายนอกมากขึ้นด้วย นั่นอาจหมายความว่า ความสัมพันธ์จากค่านิยมของชุมชนต่อสิ่งใหม่ที่ส่งผลกระทบกับพลวัตของศิลปกรรมด้วย นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐที่ส่งผลต่อพลวัตการปรับเปลี่ยนในงานศิลปกรรม เนื่องจาก รัฐ หรือผู้ปกครอง มีลักษณะความสัมพันธ์ของรูปแบบเชิงอำนาจมีผลบังคับต่อชนกลุ่มน้อยในฐานะผู้อพยพ ในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม บทบาทของรัฐก็ยังมีผลบังคับใช้ในการกำหนดแบบโดยมีแนวคิดเน้นรูปแบบงานศิลปกรรมที่ส่งผ่านมาจากส่วนกลางหรือผสมผสานรูปแบบที่เรียกว่า วัฒนธรรมหลวง เข้ามาผสมผสานที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงศิลปกรรมชุมชนในระดับหนึ่ง

ภาพที่ 20 เจดีย์ทรงเครื่อง วัดใต้ต้นลาน

ภาพที่ 21 เจดีย์ทรงเครื่อง วัดท่าลาดเหนือ

2.3 วิถีชีวิต กระแสการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ ในอดีตการตั้งถิ่นฐานของชุมชนลาวถูกกำหนดด้วยพื้นที่ในลักษณะที่ใกล้เคียงกับวิถีเดิม เพื่อง่ายต่อการปรับตัวของผู้คนในพื้นที่ใหม่ พื้นที่ริมน้ำกลายเป็นแหล่งที่ตั้งสำคัญของชุมชน เนื่องด้วยเป็นเส้นทางการคมนาคม และการค้า รวมทั้งวัดยังคงเป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชน ดังนั้นวิถีชีวิตชุมชนจึงผูกพันกับวัดตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายเลยทีเดียว ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนที่ใกล้ชิดกันนี้ จึงมีการเอื้อหนุนและตอบสนองกันทั้งบทบาทในทางโลกและทางธรรม รูปแบบวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ให้ความสำคัญต่อศาสนาสถานที่เกี่ยวข้องภายในวัด พื้นที่ จึงมีส่วนสำคัญต่อการจัดการและการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม อาทิ แผนผังของพระอุโบสถ หรือแม้แต่ทางเข้าออก อาคารอื่น ๆ โดยรอบ ถูกจัดวางไว้ด้วยความเหมาะสม ตามเงื่อนไขการใช้งานในชุมชน โดยมีวิถีวัฒนธรรมเดิมในพื้นที่เป็นตัวกำหนด แต่เมื่อสังคมชุมชนเริ่มมีการปรับเปลี่ยน ด้วยรูปแบบโครงสร้างทางสังคมจากเงื่อนไขของพื้นที่และเวลา การขยายตัวของชุมชนความสัมพันธ์กับบริบทภายนอกมากขึ้น เกิดความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และภูมิประเทศ รวมถึงเส้นทางการคมนาคม ค่านิยม วัฒนธรรมชุมชน บทบาทของวัดจึงถูกปรับไปตามกระแสสังคม ส่งผลต่อรูปแบบของงานศิลปกรรมถูกปรับเปลี่ยนตามไปด้วย บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่ปรับเปลี่ยน ส่งผลต่อค่านิยม ทัศนคติ แนวความคิด ความเชื่อที่มีการจัดวางรูปแบบใหม่ ซึ่งล้วนส่งผลต่อพลวัตในงานศิลปกรรม บทบาทของวัดในชุมชนซึ่งเคยมีความใกล้ชิดต่อวิถีชีวิตของผู้คนก็น้อยลง ความเป็นศูนย์กลางของชุมชนหมู่บ้านก็ลดความสำคัญลงด้วย รวมถึงการย้ายถิ่นฐานของคนในชุมชนปัจจุบัน จากถิ่นฐานเดิมเข้ามาในชุมชนเมืองมากขึ้น ซึ่งมีทั้งกลุ่มของการใช้แรงงาน และกลุ่มของการศึกษา การเข้ามาในสังคมเมือง สิ่งที่หลีกหนีไม่ได้ คือการเรียนรู้ และรับวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งล้วนส่งผลต่อในกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในชุมชนปัจจุบัน

จากประเด็นดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า พลวัตในงานศิลปกรรมนั้น เกิดจากอิทธิพลและการขับเคลื่อนของผู้คนในชุมชนเป็นสำคัญ โดยเชื่อมโยงกับวิถีชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา และมีพัฒนาการรูปแบบเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของกาละ เทศะ ซึ่งศิลปกรรมสามารถสะท้อนภาพลักษณ์และการดำเนินชีวิต บทบาทของสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ ในขณะที่สังคมแบบเดิม ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมขนาดเล็ก ผู้คนมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สิ่งที่สะท้อนในงานศิลปกรรมคือ ความเรียบง่ายทางเชิงช่าง วัสดุ การใช้พื้นที่ ที่ให้ความสำคัญในการใช้สอยอย่างพอเหมาะพอควร โครงสร้างสิมขนาดเล็ก รูปแบบงานฝีมือแบบชาวบ้าน คือความงามที่สะท้อนภาพผ่านแนวคิด คติ ความเชื่อทางสังคม อย่างตรงไปตรงมา ผู้คนมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความเอื้อเฟื้อ มีความรักใคร่สามัคคี และมีจิตสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองค่อนข้างสูง ลักษณะของศิลปกรรมที่ยังคงสืบทอดรูปแบบเฉพาะ เอกลักษณ์ที่ดำรงมาตั้งแต่อดีต ถูกผลิตซ้ำด้วยช่างฝีมือที่ถูกถ่ายทอดงานทางเชิงช่างในชุมชนด้วยความศรัทธา แต่เมื่อชุมชนเริ่มปรับสภาพไปตามสังคมรอบนอก ความเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมที่แตกต่าง เข้ามามีบทบาท แต่ความเป็นอยู่ของชุมชน ยังไม่มีความเปลี่ยนแปลงมากนัก ศิลปกรรมได้สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและการตอบรับของชุมชนกับสังคมรอบข้าง การผสมผสานวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมดั้งเดิม กลายเป็นพัฒนาการของงานศิลปกรรมที่มีมิติแตกต่าง การคลี่คลายแนวคิด และการยอมรับแนวทางใหม่ ๆ เข้ามาเสริมสานต่อ เกิดการปรับรับทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปจากสังคมเดิม งานศิลปกรรมจึงเป็นงานสร้างสรรค์ด้วยการต่อยอดแนวคิดและความงามทางเชิงช่าง กลายเป็นปรากฏการณ์ใหม่ นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่งในงานศิลปกรรม

ดังนั้นศิลปกรรมที่ปรากฏในสังคมรูปแบบนี้ จึงมีทั้งลักษณะเด่นของศิลปกรรมดั้งเดิม คือ อัตลักษณ์ความเป็นลาวและลักษณะเด่นของศิลปกรรมใหม่ ที่ถูกเลือกจากประสบการณ์ของช่างที่นำมาผสมผสาน จึงปรากฏลักษณะงานศิลปกรรมที่น่าสนใจ เช่น ลักษณะอุโบสถขนาดเล็กด้วยองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมแบบลาว เช่น ซ่อฟ้า ฮวงผึ้ง คันทวย แต่ผสานความงามของศิลปะไทยที่ซุ้มประตูหน้าต่างแบบยอดปราสาท ที่มีรายละเอียดที่งดงาม เช่น วัดใหญ่ทักขิณาราม เป็นต้น รวมไปถึงในช่วงเวลาของการปรับเปลี่ยนอำนาจการปกครอง บทบาทของสังคมและชุมชนยังคงเคลื่อนที่และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากรัฐ หรือผู้มีอำนาจ ได้สร้างจุดเสื่อมให้กับงานศิลปกรรมพื้นบ้านอย่างคาดไม่ถึง การกำหนดรูปแบบของศิลปกรรมที่เป็นแบบเดียวกันเพื่อความสวยงามในการพัฒนาประเทศ กลายเป็นจุดบอดในมุมมองทางศิลปกรรมของชุมชน การพัฒนาทางด้านเชิงช่าง แนวคิด หรือการสร้างสรรค์จากความเหมือนและความต่างที่เคยมี หยุดอยู่กับที่ด้วยผลพวงของการเปลี่ยนแปลงของระเบียบการปกครองที่ชอบด้วยกฎหมาย และสิ่งนี้ส่งผลในระยะยาวต่อแนวคิดและรูปแบบในงานศิลปกรรมในท้องถิ่น

นอกจากนี้ กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและชุมชนที่ส่งผลต่อรูปแบบงานศิลปกรรมที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งคือ การย้ายถิ่นฐานของคนในชุมชนปัจจุบัน จากถิ่นฐานเดิมเข้ามาในชุมชน

เมืองมากขึ้น ซึ่งมีทั้งกลุ่มของการใช้แรงงาน และกลุ่มของการศึกษา การเข้ามาในสังคมเมือง สิ่งที่หลีกหนีไม่ได้ คือการเรียนรู้ และรับวัฒนธรรมใหม่ที่ทำให้เกิดผลเสียต่อการสืบสานความเป็นท้องถิ่น ทำให้คนรุ่นใหม่นี้ไม่มีความรู้ที่ลึกซึ้งในเรื่องของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ซึ่งอาจจะมองข้ามและละเลยเห็นลักษณะของงานศิลปกรรมเหล่านั้น เห็นเป็นความเก่า ล้าสมัย ซึ่งส่งผลต่อในกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในชุมชนปัจจุบัน อีกทั้งการสร้างงานต้องอาศัยกลุ่มช่างจากนอกพื้นที่ หรือจากกลุ่มช่างในเมือง เข้ามาเป็นผู้จัดสร้าง จนทำให้เกิดรูปแบบที่แตกต่าง ทำให้ภาพลักษณ์ของชุมชนเปลี่ยนไปจากลักษณะของโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมภายนอกที่เพิ่มมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้อาจเป็นสิ่งที่เรียกว่า ปรากฏการณ์การรุกคืบทางวัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนาของคนเมือง ซึ่งเป็นผลจากมิติทางสังคมที่ซับซ้อน และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในระบบของทุนนิยม ความต้องการที่เปลี่ยนไปของชุมชนจากศรัทธา มาสู่การพัฒนาทางด้านวัตถุ ภายใต้การปฏิรูปและฟื้นฟูศาสนาเชิงอุดมการณ์ ซึ่งเป็นแนวทางของกระแสบริโภคนิยมในปัจจุบัน นั่นเอง

พลวัตและการดำรงอยู่ในงานศิลปกรรมลาวที่ปรากฏในชุมชนลาวในภาคตะวันออกตอนบน

จากการขยายตัวของชุมชน ปัจจัยและอิทธิพลทั้งด้านแนวคิด และวิถีชีวิตของบริบทแวดล้อมนั้น ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และส่งผลต่อพลวัต การขับเคลื่อนทางด้านรูปแบบของงานศิลปกรรม จากที่เคยเป็นลักษณะเด่นของชุมชน หรืออัตลักษณ์ในงานศิลปกรรมลาวแบบดั้งเดิม ลักษณะของความเป็นลาว เริ่มค่อย ๆ ลดความสำคัญลง ด้วยงานศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลในด้านต่าง ๆ จึงมีลักษณะที่แตกต่างไปจากความเป็นศิลปกรรมดั้งเดิม กลายเป็นพลวัตในงานศิลปกรรมแบบใหม่ที่มีการผสมผสาน ตัดทอน ผลิตซ้ำ โดยแนวทางการเปลี่ยนแปลงของพลวัตในงานศิลปกรรม สรุปได้ดังนี้

1. **พลวัตในศิลปกรรมแบบผสมผสาน**

จากโครงสร้างสถาปัตยกรรมหลัก แต่เดิมที่เน้นในเรื่องพื้นที่ การใช้สอย และรูปแบบตามคตินิยมดั้งเดิมมีการปรับเปลี่ยนเป็นรูปลักษณะความงามตามสมัยนิยมที่สอดรับในทางเชิงช่าง ความวิจิตร และรายละเอียดของศิลปะไทยเริ่มเข้ามาสอดแทรกในองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ สถาปัตยกรรมที่ปรากฏในช่วงต่อมาจึงเป็นการผสมผสาน แต่ก็ยังมีส่วนที่คงลักษณะความเป็นลาว โดยช่างยังคงเลือกดำรงรูปแบบหรือลักษณะเด่นไว้บางส่วน ซึ่งในบางพื้นที่ คงไว้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน จากงานศิลปกรรมที่ปรากฏ อาจกล่าวได้ว่า ช่างมีการเลือกรับ รูปแบบต่าง ๆ เข้ามาผสมผสาน โดยเลือกรับและตัดทิ้ง แบบอย่างบางส่วนตามความเหมาะสม กลายเป็นพัฒนาการของงานศิลปกรรมที่มีการคลี่คลาย และผสมผสานจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะที่มีความโดดเด่นจากอิทธิพลของศิลปกรรมรอบนอกและแตกต่างไปจากงานศิลปกรรมดั้งเดิม โดยกลายเป็นแนวทางการสร้างสรรค์และพัฒนา เกิดมีความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบในงานศิลปกรรมอย่างเห็นได้ชัด เช่น รูปแบบการผสมผสานโครงทางสถาปัตยกรรมสร้างอิทธิพลของญวนของสิมวัดนาเหล่าบก พนมสารคาม

หรือแม้แต่รูปแบบของศิลปะรัตนโกสินทร์ที่ผสานเข้ากับศิลปะดั้งเดิมของอุโบสถวัดใหญ่ทักขิณาราม นครนายก ด้วยช่อฟ้ากลางสันหลังคาแบบลาว แต่กรอบประตูแบบยอดปราสาท และลวดลายปูนปั้นเลียนแบบกระเบื้องปรุ ในศิลปะรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

ในงานประติมากรรม มีการรับรูปแบบของพระพุทธรูปในลักษณะของงานช่างพื้นเมือง หรือช่างหลวงเข้ามามากขึ้น ด้วยการนำพุทธลักษณะมาผสมผสานจนดูกลมกลืน พระพุทธรูปยุคหลังของชุมชนมีความเป็นรัตนโกสินทร์ค่อนข้างสูง ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ สัดส่วน เค้าโครง และลักษณะค่านิยมในชุมชน เช่น มีการทำลวดลายจีวรเป็นลายดอกพิกุล ซึ่งเป็นแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 ปรากฏในรูปแบบของพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นภายหลัง เช่น พระประธานวัดกุดตะเคียน นครนายก ซึ่งสร้างลอกเลียนแบบความนิยมของพระพุทธรูปในช่วงนั้น เป็นต้น

ส่วนงานจิตรกรรมฝาผนัง มีการรับแบบอย่างของจิตรกรรมที่มีอิทธิพลจีนและไทยประเพณีที่มีการสอดแทรกความเป็นตะวันตกเพิ่มมากขึ้น โดยช่างรับแบบอย่างจากอิทธิพลช่างหลวงในการถ่ายทอด ทั้งรูปแบบของสีและมิติการเขียน ลายเส้น ลักษณะค่านิยม ซึ่งเป็นช่วงที่จิตรกรรมมีความเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด รวมถึงเรื่องราวของการเขียนที่รับรูปแบบที่ชัดเจนตามระเบียบของไทยประเพณีมากขึ้นด้วย เช่น จิตรกรรมพระอุโบสถเก่า วัดเมืองกาย และจิตรกรรมวัดนาเหล่าบก เป็นต้น

ภาพที่ 22 อุโบสถ วัดใต้ต้นลาน

ภาพที่ 23 พระพุทธรูปประธานห่มจีวรลายดอกพิกุล วัดกุดตะเคียน

ภาพที่ 24 จิตรกรรมฝาผนังวัดเมืองกาย

2. พลวัตในศิลปกรรมอิทธิพลรัตนโกสินทร์

จากการปรับเปลี่ยนและการผสมผสานทางศิลปกรรมนี้ ทำให้รูปแบบของงานศิลปกรรมในชุมชนลาว มีพัฒนาการเฉพาะตัวมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งมีการปรับเปลี่ยนครั้งสำคัญ สมัยยุคหลังของการเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองของรัฐ ซึ่งถือเป็นช่วงตกต่ำของงาน

ศิลปกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม เนื่องจากการแทรกแซงของอำนาจรัฐต่อรูปแบบทางศิลปกรรมพื้นบ้าน รัฐใช้อำนาจในการปรับเปลี่ยน โดยการกำหนดแบบโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งประเทศ ซึ่งส่งผลต่อสถาปัตยกรรมพื้นบ้านของชุมชนลาวในพื้นที่ภาคตะวันออกตอนบนเช่นกัน ทำให้ลักษณะของสถาปัตยกรรมดั้งเดิม หรือรูปแบบจากการผสมผสานซึ่งเป็นพัฒนาการในงานศิลปกรรมที่เคยมี ได้หยุดชะงัก และถูกแทนที่ด้วยรูปแบบมาตรฐานที่กำหนดโดยรัฐ ในช่วงปี พ.ศ. 2483 จากคำสั่งลักษณะในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสถาปัตยกรรมพระอุโบสถ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วยการกำหนดแบบพระอุโบสถตาม การออกแบบของพระพรหมวิจิตร คือแบบมาตฐาน ก.ข.ค. (สมคิด จิระทัศนะกุล, 2550, หน้า 403) ซึ่งเป็นลักษณะของงานไทยประเพณีอย่างเต็มรูปแบบ

จากอิทธิพลของรูปแบบศิลปกรรมไทยประเพณี ที่เกิดจากอำนาจรัฐที่ส่งผลมาตั้งแต่ครั้งนั้น ทำให้รูปแบบของศิลปกรรมกรรมที่ปรากฏในชุมชนลาวในปัจจุบัน มีลักษณะความเป็นศิลปะจากส่วนกลางมากขึ้น ความเป็นสิมพื้นบ้าน จึงค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชน ส่งผลให้ชุมชนสูญเสียลักษณะความเป็นตัวตนในแง่ของเชิงช่างไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แบบแผนเหล่านี้ ได้ถูกเผยแพร่และใช้ตั้งแต่หลังปี พ.ศ. 2484 ซึ่งส่วนหนึ่งยังมีบทบาทสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นลักษณะที่ถือได้ว่าเป็นการทำลาย วิถีทางการสร้างสรรค์ของศิลปกรรมภายในท้องถิ่นของชุมชนลาว นอกเหนือจากรูปแบบแล้วยังส่งผลกระทบในการปรับเปลี่ยนหน้าที่ของวัด จากที่เคยรับใช้ชุมชนมาเป็นวัดที่รับใช้รัฐ และสังคมภายนอกมากขึ้นในช่วงเวลานี้นั่นเอง นอกจากนี้การเข้ามาของเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัฒน์ เกิดการพัฒนาทั้งรูปแบบใหม่ ๆ ของโครงสร้างทางวัสดุในงานศิลปกรรม จึงทำให้ลักษณะของงานศิลปกรรมในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา แทบจะไม่เหลือร่องรอยของลักษณะลาวที่เคยปรากฏ จะมีบ้างก็เป็นเพียงส่วนน้อยขององค์ประกอบที่ช่างแต่งเติมจากการลอกเลียนแบบ ซึ่งไม่ได้เกิดจากคตินิยมที่สืบทอด แต่เป็นการเสริมเพื่อให้เกิดความงามตามประสบการณ์ช่าง จนบางครั้งศิลปกรรมที่ปรากฏภายในวัดต่างๆ ที่สร้างขึ้นใหม่นี้ กลายเป็นรูปแบบของงานศิลปกรรมที่ไม่สามารถบ่งบอกความเป็นชุมชน หรือความเป็นลาวในพื้นที่ได้เลย การเรียนรู้ถึงความเป็นลาว และรูปแบบของลักษณะวัดดั้งเดิมในชุมชน ทราบได้จากคำบอกเล่าทางประวัติศาสตร์ และตำนานการสร้างวัดเท่านั้น สิ่งที่ปรากฏที่ปัจจุบัน คือ งานศิลปกรรมส่วนใหญ่ เช่น งานสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ จึงเป็นการรับแบบอย่างความนิยมจากศิลปกรรมภาคกลางที่เป็นศิลปกรรมแบบไทยประเพณี ด้วยการสร้างอุโบสถขนาดใหญ่ มีลวดลายประดับวิจิตรบรรจง มีการยกช่อฟ้า ประดับส่วนหลังคาด้วยใบระกา หางหงส์ ฯลฯ อย่างเช่นที่พบเห็นกันโดยทั่วไป ด้านรูปแบบของเจดีย์ มีการสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่อยู่บ้าง แต่ในรูปแบบที่ผสมผสาน ไม่มีรูปแบบของศิลปะดั้งเดิม เป็นรูปแบบตามสมัยนิยมของชุมชน รวมทั้งค่านิยมการสร้างเจดีย์ขนาดเล็กที่เป็นเจดีย์บรรจุอัฐิ ของบรรพบุรุษ ในลักษณะของเจดีย์สำเร็จรูปเป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ 25 พระอุโบสถใหม่ วัดเมืองแมด
ภาพที่ 26 พระอุโบสถ วัดเชียงใต้
ภาพที่ 27 พระอุโบสถวัดหนองเค็ด

นอกจากนี้ ในงานประติมากรรม จากการปรับเปลี่ยนของสังคมภายนอกที่เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนส่งผลให้ลักษณะของพระพุทธรูปเป็นแบบเมืองหลวง ตามสมัยนิยม ด้วยการสร้างถวายจากผู้คนในสังคมเมืองหรือชุมชนรอบข้างมากขึ้น เป็นพระพุทธรูปสร้างใหม่ ในลักษณะพระพุทธรูปปูนปั้น หรือหล่อแบบสำเร็จ โดยจำลองแบบพระพุทธรูปที่มีชื่อเสียง หรือแบบอย่างตามสมัยนิยมในปัจจุบัน ด้วยการถวายของผู้มีจิตศรัทธา นำมาประดิษฐานในพระอุโบสถใหม่ที่สร้างตามแบบปัจจุบัน สำหรับงานจิตรกรรมที่เขียนขึ้นใหม่ในพระอุโบสถนั้น จะเห็นถึงความหลากหลายของรูปแบบตามสมัยนิยม โดยมีทั้งการเขียนภาพพุทธประวัติที่แบ่งเป็นช่องๆ มีทั้งการเขียนภาพจำลองเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น เช่น ภาพการขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบัน ภาพพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ เป็นต้น โดยรูปแบบของการเขียนเป็นลักษณะของการเขียนภาพที่เน้นความสมจริง มีมิติของภาพเขียนตามแบบตะวันตกค่อนข้างมาก มีสัดส่วนและองค์ประกอบของภาพที่สมดุล และสอดคล้องกัน ใช้สีสันสดใส หลากหลายตามสมัยนิยม

ภาพที่ 28 ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดอุดมธานี
ภาพที่ 29 ภาพพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

สรุปผลการวิจัย

จากพลวัตในงานศิลปกรรมที่ปรากฏนี้จะเห็นได้ว่าเมื่อวิถีทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป และชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นนั้น ทำให้รูปแบบของงานศิลปกรรมที่เคยเป็นลักษณะเด่นของชุมชน หรืออัตลักษณ์ในงานศิลปกรรม ความเป็นลาว ค่อย ๆ ลดความสำคัญลง คงเหลือเพียงงานศิลปกรรมดั้งเดิม ปัจจุบันพบว่า ศิลปกรรมในชุมชนลาวที่ปรากฏในภาคตะวันออกตอนบนนี้ มีลักษณะของศิลปกรรมที่ส่งผ่านมาจากศิลปกรรมส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่ จนแทบจะไม่พบส่วนต่างที่เคยเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิม รวมทั้งสังคมของชุมชนลาวในปัจจุบันก็ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมที่เรียกว่า ยุคโลกาภิวัฒน์ ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม วิถีชีวิต เทคโนโลยี การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ ลักษณะของสังคมทุนนิยมเข้ามามีบทบาทมากกว่าสังคมเกษตร ค่านิยมในด้านการบริโภคที่เปลี่ยนไป บทบาทของวัด ศูนย์กลางของชุมชนในอดีต จากที่เคยเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชุมชน ขยับร่นถอยห่าง การเชื่อมต่อระหว่างวิถีชีวิตและวัดไม่ได้อยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน แต่ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ทางสังคมมากขึ้น ศิลปกรรมต่าง ๆ ในวัด สร้างขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการทางสังคม มากกว่าความต้องการในชุมชน จึงเกิดคติความเชื่อ ค่านิยมใหม่ ๆ เกี่ยวกับศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนา และส่งผลกระทบต่อรูปแบบและบทบาทของงานศิลปกรรมในชุมชนที่ต่างไปจากเดิม ศิลปกรรมที่ยังดำรงอยู่มีเพียงบางส่วนที่ถูกการอนุรักษ์และรักษาไว้ในรูปแบบของโบราณสถาน เพื่อให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ในอนาคตของชุมชนเท่านั้น

นอกจากนี้ แนวคิดของวัดในชุมชนซึ่งเคยมีบทบาท มีความใกล้ชิดต่อวิถีชีวิตของผู้คน ก็ลดบทบาทลง ความเป็นศูนย์กลางของชมชนหมู่บ้านก็ลดความสำคัญลงด้วย จากการเปลี่ยนแปลงในเรื่องแนวคิดที่มีผลสำคัญต่อการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในศาสนาสถาน และวัตถุ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ มากขึ้น เห็นได้จากการรื้อถอนอาคารเดิมทิ้งแล้วสร้างใหม่ หรือการบูรณปฏิสังขรณ์อาคารเก่าด้วยรูปลักษณ์ใหม่ ทำให้ความเป็นแบบแผนซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัว อันโดดเด่นของชุมชนถูกกลืนหายไปกับกระแสอิทธิพลของสังคมเมือง ที่มีต้นกำเนิดและพัฒนาขึ้นจากแบบแผนประเพณีของเมืองหลวงหรือราชสำนัก จนอาจกล่าวได้ว่า รูปแบบของงานศิลปกรรมส่วนใหญ่ในชุมชนได้กลายเป็นลักษณะของศิลปกรรมรัตนโกสินทร์ที่รับอิทธิพลมาจากส่วนกลางจนแยกไม่ออก และวัดในชุมชนท้องถิ่นเหล่านี้ ล้วนมีกรอบโครงในการออกแบบสร้างวัดอย่างชาวบ้านนั้น ตกอยู่ใต้อิทธิพลของระเบียบกฎเกณฑ์ของ วัดเมือง ในปัจจุบันเกือบทั้งสิ้น

ดังนั้น เมื่อสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่กระแสแห่งการพัฒนาให้ทันสมัย ศิลปกรรมแบบดั้งเดิมก็ไม่เป็นที่นิยมต่อแนวคิดและวิถีชีวิตอีกต่อไป ทั้งนี้เพราะว่าบริบทของสังคมเปลี่ยน เนื่องจากวิวัฒนาการของชุมชนที่ขับเคลื่อนสู่กระบวนการพัฒนา เพื่อตามกระแสของการพัฒนาสังคมให้ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่อาศัยความสัมพันธ์กันในลักษณะของโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ชุมชนที่อาศัยการเกษตรแบบดั้งเดิมจึงเปลี่ยนสภาพเป็นสังคมแห่งการค้าขาย และเน้นการ

บริโภคอย่างไร้ขีดจำกัด คนในท้องถิ่น เริ่มมีวิถีของการดำรงอยู่ในสังคมแบบใหม่ โดยใช้เศรษฐกิจนำการพัฒนา ซึ่งกระบวนการนี้ได้ส่งผลต่อศิลปกรรมเชิงพุทธศาสนา และโครงสร้างของศิลปกรรมในชุมชนอย่างเลี่ยงไม่ได้ ส่งผลให้บทบาททางศิลปกรรมปรับเปลี่ยนไป การสร้างสรรค์ศิลปกรรมเพื่อเป็นตัวแทนแห่งความเชื่อ ความเคารพศรัทธายังคงเป็นส่วนหนึ่งยังคงส่งผลต่อจิตใจของผู้คนและผู้ที่เชื่อมั่นศรัทธาในทางพุทธศาสนา แต่อีกส่วนหนึ่งกลับกลายมามีบทบาทเชิงสังคมมากขึ้น ลักษณะของบทบาทที่เกิดจากค่านิยมทางวัตถุที่แปรสภาพเป็นเครื่องมือ หรือที่พึ่งในรูปของวัตถุกลายเป็นสัญลักษณ์ในเรื่องของโชคลาภ ความร่ำรวย ปาฏิหาริย์ ความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาของพิธีกรรมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคหลังนี้จึงสะท้อนถึงความอ่อนแอทางด้านจิตใจของผู้คนในชุมชนในสังคมปัจจุบัน และมีการยอมรับรูปแบบวิถีแนวคิดของลัทธิวัตถุนิยม และบริโภคนิยม มากขึ้น ส่งผลต่อแนวคิดและการสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนไปของวัดและศิลปกรรมในพุทธศาสนา เช่น รูปแบบของกิจกรรมที่เปลี่ยนไป ซึ่งวัดจัดขึ้นเพื่อดึงดูดความสนใจจากผู้คน เพื่อเข้ามาทำบุญด้วยปัจจัยทางด้านทรัพย์ เพื่อแลกรับกับวัตถุมงคล ที่ส่งผลต่อความเชื่อและจิตใจ รวมทั้งรูปลักษณ์ทางงานศิลปกรรมที่เน้นขนาด ความใหญ่โต โอ่อา วิจิตร มีการประดับตกแต่งที่ตระการตา สิ่งเหล่านี้ คือลักษณะของการปรับตัวของชุมชนและงานศิลปกรรมเพื่อให้เข้ากับสังคมปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัด

บรรณานุกรม

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2503). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 เล่ม 3จุลศักราช 1171-1174. (2528). กรุงเทพฯ : มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.

ติ๊ก แสนบุญ. (2555). ศาสนาคารไทยอีสาน กับ สปป.ลาว ความเหมือนที่แตกต่าง.ศิลปวัฒนธรรม, 33(5), 60-63

บังอร ปิยะพันธุ์. (๒๕๒๙). ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประชุมพงศาวดาร (2504).เล่ม 12 (2506). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

ปิยะพร วามะสิงห์. (2538). ความสำนึกในชาติพันธุ์ของลาวพวน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขามานุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2555). เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม สิม ศิลปะลาวและอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส.

สมคิด จิระทัศนะกุล.(2550).รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น/สมคิด จิระทัศนกุล, โชติมา จตุรวงศ์, ชาญวิทย์ สรรพศิริ. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.